

P. SZABÓ ERNŐ

HÍDÉPÍTŐK CSÍKSZEREDÁBAN

...a Kriterion Alapítvány tulajdonában lévő ingatlanban már az 1990-es évektől rendeztek tárlatokat. Jelenlegi nevét azonban csak 2011 decemberében vette fel a galéria...

■ Akár véletlennek is tekinthető, hogy 2014 őszén szinte napra egybeesett két fontos erdélyi művészeti, kulturális esemény: az, hogy november 8-án *Kapunyitás* névvel tartottak nyílt napot a néhány évvel ezelőtt a Kemény család birtokába visszakerült marosvécsi kastélyban, s az, hogy Sepsiszentgyörgyön szeptember 17-én megnyílt az Erdélyi Művészeti Központ. Az azonban már aligha véletlen, hogy az utóbbi években egyre több szó esik az erdélyi képzőművészetről, annak nemzetközi jelenlétéről, sikereiről. A legjelentősebb művészeti vásárokon több erdélyi alkotó, galéria hívta föl magára a figyelmet, fogalommal vált a kolozsvári Ecsetgyár művészközössége, s ebben jó néhány magyar alkotónak, elsősorban a Bázis csoport művészeinek, Berszán Zsoltnak, Veres Szabolcsnak, Betuker Istvánnak is jelentős szerepe van. Új művészközösségek, műhelyek alakulnak az erdélyi városokban, virágzik a művésztelepi mozgalom, s miközben elfelejtett vagy félárnyékba került életművek kerülnek a figyelem középpontjába, új izgalmas kísérleteknek lehetünk tanúi, a szó szoros értelmében kapunyitásnak az egyetemes értékek felé.

Az utóbbi mondattal zártam azt a rövid bevezetőt, amelyet a budapesti *Új Művészet* folyóirat 2014. novemberi, a kortárs erdélyi magyar művészettel foglalkozó összeállítása elé írtam. A tíz tanulmányból, interjúból álló összeállítás reményeim szerint megerősítette a bevezetőben írottakat, ugyanakkor valóban meglepő tényeket is fel tárt. Nevezetesen azt, hogy miközben Kolozsvár őrsi hagyományosan vezető szerepét az erdélyi városok között a kortárs képzőművészetet illető

en is, jelentősen megerősödött Sepsiszentgyörgy pozíciója, hiszen az Erdélyi Művészeti Központ mellett a városban működik a Magma elnevezésű kortárs kiállítóhely-művészeti központ is, s a két város mellett egyre nagyobb figyelmet érdemel Csíkszereda kortárs művészeti élete. Jelentős számú művész dolgozik a városban, illetve annak környékén, ami persze valószínűleg csak annak a számára meglepő, aki nem tudja, hogy majdnem fél évszázada, 1968 óta folyik művészeti oktatás a városban. Az már azonban a legújabb idők fejleménye, hogy egymással párhuzamosan több kortárs művészettel foglalkozó galéria is működik itt, miközben a Csíki Székely Múzeum kiállítási programja is egyre érdekfeszítőbbnek mondható. Igaz, a Mikó-várban rendezett program elsősorban a klasszikus, modern és 19. századi magyar művészetre, illetve a művészet-, kultúrtörténet széles rétegek érdeklődését felkeltő jelenségeire koncentrál, ennek a programnak a művészetet népszerűsítő hatása azonban alighanem a kortárs művészet szempontjából is igen jelentősnek mondható. Kicsiben és néhány éves késéssel ugyanis mintha Hargita megye szívében is hasonló folyamat játszódna le, mint Budapesten vagy néhány nagyobb magyar város kiállítóhelyein, ahol az utóbbi évtized nagy tömegeket vonzó kiállításainak a hatására némi elmozdulás látszik a közönségnek a kortárs művészet iránti érdeklődésében. Természetesen távolról sem ellentmondásoktól mentes folyamatról van szó. A sikerkiállítások ugyanis többnyire egy-két intézményhez kötődnek, a Szépművészeti Múzeumhoz, Magyar Nemzeti Galériához, Nemzeti Múzeumhoz, a debreceni MODEM-hez és a Déri Múzeumhoz, a szegedi Móra Ferenc Múzeumhoz, Röck-palotához, s miközben néhány kortárs művészettel foglalkozó galéria sikeresen szerepel külföldi vásárokon, s hazai közönsége is nőtt, a gazdasági válság, a megfelelően széles és tőkeerős gyűjtőréteg, illetve az állami, önkormányzati mecenatúra hiánya miatt jelentős számú galéria zár be, vagy működik takaréklángon. S ha szerepelnek is magyar galériák külföldön, ritkán érnek el figyelemre méltó sikereket, a kortárs magyar művészet máig ismeretlen maradt a nemzetközi közönség előtt.

Hogy ez így van, annak okairól alighanem könyvtárakat lehetne teleírni, elemezve természetesen a hazainál sikeresebb stratégiákat is, hiszen aligha vitatja valaki, hogy például a volt keleti tömb országai közül a lengyel, a cseh, a román kortárs művészet számottevően nagyobb figyelmet ébresztett a jelentős nemzetközi fórumokon, mint a magyar. S persze, ha általában a magyar művészetről beszélünk, még élesebben vetődhet fel a kérdés a kortárs erdélyi magyar művészet felől nézve, hiszen annak még inkább meg kell küzdenie az ismertségért, elismerésért. S persze vásárlókért, gyűjtőkért, a nagy, jelentős magán- vagy közgyűjteménybe kerülésért. Nemrégiben egy interjúban a csíkszeredai születésű, éveken át a városban dolgozó, de immár a kolozsvári Ecsetgyárban működő Bázis csoport tagjaként tevékenykedő Berszán Zsolt a problémák gyökereit keresve egyszerre szólt a helyi mecenatúra elégtelenségéről és a nemzetközi menedzselés fontosságáról. A város kulturális vezetői támogatják azt, mondta, „hogy kiállítsanak Munkácsyt, a nagybányai művésztelep alkotóit vagy éppen múmiákat Csíkszeredában, ami fontos előrelépés a múzeum életében, de nem foglalkoznak a ma körülöttük élő kortárs művészekkel. Egyszerűen mellőznek minket... Kolozsváron mindenki mindenkivel pozitív értelemben konfrontálódik, erősítjük egymást, versenyzünk egymással. Egy kortárs képzőművész, aki tisztában van a mai konjunktúrával, Londonba, Párizsba, Berlinbe vagy New Yorkba vinné munkáit, attól függetlenül, hogy román vagy magyar, csakhogy a román kortárs képzőművészekkel szemben lépéshátrányunk van, még akkor is, ha a kulturális tárca élén magyar miniszter áll. Szerintem nekünk, erdélyi magyar kortárs képzőművészeknek is azt kellene tennünk, mint az északieknek, például saját pavilonnal kellene jelentkeznünk a Velencei Biennáléra.”

A saját pavilon persze – bizonyítja az immár több mint százéves magyar nemzeti pavilon a Giardiniban – éppen olyan kevésbé garantálja a sikert, a folyamatos nemzetközi jelenlétet, mint egy-egy kortárs alkotó alkalmilag megrendezett tárlata, amire éppen Berszán Zsolt tavaly Velencében, a nemzetközi építészeti biennálé idején a volt sóraktárak egyik termében rendezett egyéni kiállítása a példa: a tárlatnak a kiállítóhely kedvező elhelyezkedése miatt számos betérő látogatója volt, de előzmények és folytatás nélkül aligha volt alkalmas, hogy „felépítse” a művészt, megfelelően pozícionálja a nemzetközi művészeti élet színpadán. Ehhez többéves következetes munkára van szükség, s természetesen egy olyan mikrovilágra, amelyet a műveket a műtermek világából kiemelő, a műalkotást a szakmai és a szélesebb közönség s főként a vásárlók, gyűjtők, múzeumok felé közvetítő galéria világa jelenthet. Vollard-tól, Kahnweilertől Ernst Beyeleren át a világ jelenleg is dolgozó nagy galériáisaiig számos kiváló galériás volt képes hidat teremteni a művész és a közönség között, olykor nem mellesleg, mint Ernst Beyeler, maguk is gyűjtővé vagy éppen jelentős alapítványok, múzeumok létrehozóivá válva. De szülehetnek-e ilyen galériások, működhetnek-e hasonló galériák a volt keleti tömb országokban, ahol a kortárs művészetnek kevés híve van, s még kisebb a fizetőképes kereslet? Nos magában a kérdésben rejlik a válasz, illetve a válasz lehetetlensége, hiszen egyelőre egy folyamat elején vagyunk, egy galéria profilja néhány év munkájával csak éppen kirajzolódni kezd, igazi eredményekről talán csak évtizedes távlatban beszélhetünk.

Márpedig Csíkszeredában – hogy visszatérjünk vizsgálódásunk helyszínére – a jelenleg működő kortárs galériák közül egyiknek sincsen évtizedes múltja. Annak van mintegy évtizede, hogy Botár László művészeti vezetésével megkezdte működését a Free Camp nemzetközi alkotótábor, illetve Berszán Zsoltnak köszönhetően létrejött az intermedialis műhelyt is magába foglaló KO.KE.M, azaz Kortárs Képzőművészeti Múzeum és Galéria. Az előbbi ma is működik, utóbbi azonban két év elteltével bezárt. A helyén, a Kossuth Lajos utcai felújított épületben – Berszán szerint az épület külseje helyett a művészekkel kellett volna többet törődni – a Csíki Székely Múzeum 2010 óta működtet kortárs galériát, amely főleg a múzeum kortárs időszak kiállításainak megrendezésére szolgál, illetve multikulturális rendezvényeknek ad helyet. Ugyancsak 2010-ben kezdte meg működését a Siló Kortárs Művészeti Központ abban az 1942-ben épült gabonaraktárban, amelyet többéves szünet után Bíró Albin vállalkozó alakított át galériává, többfunkciós kulturális helyszínné, de rövid működés után ez is bezárt.

Egy évvel korábban, 2009-ben kezdte meg a működését a Székelyföld Galéria az azonos nevű folyóirat új székházának az emeletén. Itt kéthavonta kerül sor kisebb tárlatokra, részben a folyóiratot illusztráló művészek bemutatóira. 2012-ben két galéria is meg-, illetve újakezdte működését. A Megyeház Galéria Hargita megye Tanácsának épületében és fenntartásában 2012 októberében nyílt újra az átalakított térben. A korábban átjáró jellegű tér jelenleg mozgatható falaival egyszerre szolgál galériaként és multifunkcionális térként – napi 24 órás nyitva tartással, hangsúlyozza a www.csik360.ro kulturális honlap, de aligha feltételezhetjük, hogy az éjszaka közepén bárki arra gondolna, hogy éljen ezzel a páratlan lehetőséggel. A másik új helyszín a Pál Aukciós Ház és Galéria nevet viseli, Pál Gábor műkedvelő fotósnak és feleségének köszönhetően jött létre, célja, hogy közelebb hozza egymáshoz a közönséget és a székelyföldi alkotókat, a műveket és a gyűjtőket. Rendeznek itt kiállításokat vendégművészeknek és helyi fiataloknak is, a galéria visszatérő szereplője a Tag, azaz a Transylvanian Art Group, az 1990-ben alakult művészeti szakközépiskola első generációja.

Ha úgy tetszik, 2011-ben újranyílt az Új Kriterion Galéria is, hiszen a Kriterion Alapítvány tulajdonában lévő ingatlanban már az 1990-es évektől rendeztek tárlato-

kat. Jelenlegi nevét azonban csak akkor, nevezetesen 2011 decemberében vette fel a galéria, azóta, hogy az alapítvány vezetője Hajdú Áron, a Bookart kiadó igazgatója lett. Az új névhez új koncepció társult, amely Hajdú Áron és a galéria művészeti vezetője, Részegh Botond találkozásának (egymásra találásának) köszönhetően született meg, s amelynek alapvetően három tartópillére van. Az első a minőség, amelyet illetően nem szeretnének kompromisszumot kötni, s valóban, egy-két esetet leszámítva, nem is kötöttek a galéria vezetői. A másik a közvetítő szerep, amelyet a galéria a kortárs magyar és román, erdélyi és magyarországi művészet között játszik, a harmadik pedig az, hogy a közvetítés folyamatába rendszeresen, elsősorban az augusztusi városnapokhoz kötve helyi művészeket, tehetséges fiatal alkotókat is beemeljen. Ami azt illeti, a fiatalok közé sorolható maga a galériavezető is, hiszen 1977-ben született Csíkszeredában, 1996–2001 között a Bukaresti Képzőművészeti Egyetem képregnyvika szakára járt Mircia Dumitrescu növendékeként, majd 2001–2002-ben ugyanott mesterképzős, illetve gyakornok volt, 2004-ben pedig DLA hallgató volt a Magyar Képzőművészeti Egyetemen. 2001-ben 17 Ady-illusztrációval és Kányádi Sándor *Függőleges Lovak* című kétnyelvű, bibliofil kiadásának illusztrációival mutatkozott be a budapesti Nemzetközi Könyvkiállításon, s azóta számos erdélyi, romániai, magyarországi egyéni tárlata volt. Művészkönyvekkel, illusztrációkkal éppen olyan gyakran szerepel, mint festményekkel, grafikákkal. 2010-ben hosszabb időt töltött tanulmányúton az Egyesült Államokban, 2014 őszén a Bukaresti Biennáléval egy időben a román fővárosban rendezték meg egyéni tárlatát.

Több alkalommal, például 2007-ben a budapesti Vizivárosi Galériában és a budapesti román kultúrintézetben, 2008-ban a bukaresti magyar kulturális intézetben mutatkozott be *Mester és tanítványa* címmel Mircia Dumitrescuval közösen, nyilvánvaló volt tehát a döntés, hogy a kortárs román és magyar művészet közötti kapcsolatok erősítése jegyében az 1941-ben született, a kortárs román művészet integrálójaként, személyiségeként, grafikusnemzedékek tanáráként becsült professzor műveivel avassák fel az új galériát 2011 decemberében. Expresszív grafikák, többek között *A bárány szíve* című sorozat, illetve faplasztikák kerültek közönség elé Dumitrescu művészete emocionális telítettségének, ugyanakkor virtuozitásának dokumentumaként. A bemutatkozó tárlatot 2012-ben és 2013-ban is hat-hat kiállítás követte. Az első évben a nyitó tárlaton felvetett gondolatmenetet mintegy tovább folytató alkotásokkal, Gaál József képzőművész, a budapesti Képzőművészeti Egyetem tanára plasztikáival és festményeivel. Mindkét kiállító az emberi lét alapkérdéseire kérdez rá ugyanis műveiben, a létezés, a fenyegetettség, a formai torzulások mögött rejtőző lelki, morális és intellektuális torzulások természetrajzára, s abból a szempontból is hasonló módon, hogy miközben a műveikben megjelenő kérdések hosszú asszociációs sort indítanak el a nézőben, mindvégig megőrzik az anyag formálásának, a vele való bánásnak elsődleges örömét. Ahogyan az *Új Művészet* folyóirat 2014. novemberi számában a galéria tevékenységét elemző Szabó Noémi fogalmaz, a galéria következő román kiállítói „a Dumitrescu művészetét is markánsan átható újrad, neoexpresszív művészeti felfogás követői”. Az 1954-es születésű Aurel Vlad, aki a nyolcvanas években indult, rusztikusan megfaragott, részben színes, fából készült plasztikákat mutatott be, figurális rokon az 1977-es Alexandru Radvanéval, akinek igen színes képei egyszerre utalnak vissza az itáliai metafizikus festészet mitikus világára és az olasz posztmodernnek a mítoszok hőseit ironikus módon újratemtő törekvésére. Mindketten ismertek nemzetközi fórumokon is, lévén a bukaresti Anaid Galéria külföldön is bemutatott művészei.

A 2012-es kiállítók közé tartozik a Szatmárnémetiből indult Vásárhelyi Antal, akinek grafikáin a logika és az irracionális építőköveiből összerakott struktúrák jelennek meg, egyszerre utalva az emberi lélek ellentmondásosságára, önmagunk által

is rejtegetett erkölcsi gyöngeségünkre és a közös kultúrkincsre, amely egyszerre építkezik eldobott és megtalált javakból, az érzelem és az értelem, a ráció és az irracionális elemekből, a hétköznapi élet apró eredményeiből és az alkotómunka fölfedezéseiből, a művészet és a tudomány alkotásaiból. Jánosi Antal munkái a csíkszeredai művészet kevésbé ismert értékeit reprezentálták ugyanabban az évben, ugyanakkor egy művészetszervező személyiségre is felhívták a figyelmet; a Kárpátaljáról 1991-ben Magyarországra települt Duliskovich Bazil sajátos humorral, iróniával teremtette újjá egy abszurd társadalmi lét rekvizitumait.

A következő év fiatal magyarországi tehetség, Csató József tárlatával kezdődött, s két jelentős mester, az Iparterv nemzedékéhez tartozó festő, Nádler István és legújabb festészeti-plasztikai sorozatát bemutató szobrász, Szabó Tamás műveinek bemutatásával fejeződött be. A kettő között újabb adósságtörlesztést jelentett Koszti István Miklós lírai hangulatú grafikáinak a bemutatása, kitekintést a brit Dianne Kaufman tárlata, s a sor 2014-ben újabb jelentős budapesti (Szabados Árpád) és bukaresti (Ioan Anastasiu Delamare) mesterek és fiatal alkotó (Szabó Dorottya) műveinek a bemutatásával folytatódott.

A sorozat különleges értéke, hogy két igen jelentős magyar fotóművész alkotásai is közönség elé kerültek. Tóth György 2012-es kiállítása ugyanis, melyet e sorok írója nyitott meg, újra tudatosította, milyen egyszemélyes, mondhatni műfajhatárokat átlépő, az emberi test megjelenítésén keresztül láthatatlan világokat megidéző művészetet hozott létre. Többszörös expozícióval készült képein a finom elmozdulások következtében egymásba hatoló, egymáson áttűnő formák jelennek meg, aminek következtében egyrészt mintha időben megjelenő műalkotássá, filmmé válna a fotográfia, másrészt az elmozdulások elindítanak a nézőben egy asszociációsort, s érdeklődését a látható formák felől egyre inkább a szellemi-érzelmi tartalmak, a képen megjelenő személyiség s általában az egyén és környezete, az ember és a világ kapcsolatának alakulása felé fordítják. Ezért is van az, hogy alkotásaira csak jobb kifejezés híján alkalmazhatóak a hagyományos kategóriák, a portré és az akt. Miközben „aktfotót” készít, igen gyakran különös hangsúlyt kap képein a szem, a pillantás, a lélek rezdüléseire utaló arckifejezés (bár sohasem pszichologizál), s miközben portrét formál, gyakran megjelenik az arckép részeként a meztelen test is. Ezért munkáira a legtalálóbb Néray Katalin meghatározása: „test-portrét”.

Korniss Péter Kossuth-díjas fotóművész, akinek az 1960–70-es évek fordulóján egy „elsüllyedt világ” újralfedezését köszönhetjük, legújabb képeit mutatta be 2014-es tárlatán. A fotográfus ugyanis, miután elkészítette *A vendégmunkás* című, egy ingázó munkás életéről szóló kötetét (1988), újra visszatért Erdélybe, hogy most már elsősorban a fölgyorsult változás jeleit kutassa. Megkereste egykori modelljeit – a híres széki prímás, Szabó „Kávés” Istvánt például harminc évvel első képe után is fotózta –, de eljutott új közösségekbe is, például a Nyárad-mente falvaiba. Többször is visszatért Csíksomlyóra, a magyar katolicizmus egyik leghíresebb búcsújáró helyére, és ekkor találta meg a máramarosi falut, Sugatagot is, ahol a románság életén keresztül mutathatta be a múlt és a jövő, a különös értékekben gazdag hagyományos paraszti világ és az uniformizálódás jegyeit mutató modern társadalom találkozását.

Kiállított képeinek egy része, például az *Idős férfi, lányával és dédunokájával* (1998), a *Gazda az istállóban* (1998) még a falusi életforma változatlanosságát mutatta, de a *Férfi, plakátokkal* című kép (1997) öregembere mögött már angol nyelvű hajsamponreklámok láthatóak a falon a környezet radikális átalakulásának a jeleként. Ezek a változásokat érzékeltető képek jelentek meg az ezredfordulóra készült *Leltár* című könyvben, a *Kötődésben*, majd a budapesti Várfok Galériában 2012-ben megrendezett *Folytatás* című kiállításon. Ha korai felvételei arról győzték meg nézőiket, hogy „márpedig az a világ létezik”, akkor a csíkszeredai kiállításon bemutatott

alkotások arról beszéltek, hogy „az a világ márpedig változóban van”, s minden mozzanatra figyelnünk kell, hogy a változások ne forduljanak olyan irányba, ahonnan nincs visszatérés. Beállított képeket láttunk, amelyekben megjelenik egy új, nagyon fontos mozzanat: azokat a fotográfiákat idézik, amelyeket a fényképész-műtermekben csináltak egykoron a magukat megörökíttetni kívánó emberekről, családokról, csak hogy a kulisszát nem a műterem festett díszletei, hanem a megörökítettek mindennapi környezete adja. A tartás, a megörökíttetés vágyának a gesztusa azonban akár évtizedekkel vagy egy évszázaddal korábbi is lehetne.

Itt tartunk most. Azaz máris egy kicsivel előrébb, mert a kiállítássorozat természetesen folytatódik. 2015 februárjában Krisztián Sándor, márciusában pedig Mircea Roman műveinek a bemutatásával. Az előbbi tárlat a nemzetközi szinten meglehetősen tapasztalatot szerzett budapesti Lena&Roselli Galériával együttműködve jött létre, a második egy újabb jelentős román szobrászművész plasztikáinak bemutatásával folytatja a galéria indításakor meghirdetett programot, a román és a magyar kortárs művészet közötti hídépítést. Remélhetőleg olyan színvonalon, mint az eddigi tárlatok tették, amihez az egyes tárlatokhoz megjelent, nem túlságosan vaskos, de éppen elég képi és szöveges információt tartalmazó katalógusok is hozzátartoznak. Ahogyan Részegh Botond fogalmaz, ezek révén a kiállítások „láthatóbbá, maradandóbbá tehető”, s az Új Kriterion Galéria tárlatai meg is érdemlik, hogy alaposan megszemléljük s a művészetről, a művészetközvetítésről való gondolkodásunkba beépítsük őket.

